

Van data naar differentiatie in de les

TEKST JOSÉ VAN DER HOEVEN, MONIQUE VAN 'T LAND EN MARIJKE BAKKER

Omgaan met verschillen tussen leerlingen in de les is geen eenvoudige opgave. Toch wordt van docenten verwacht dat zij gedifferentieerd kunnen lesgeven. Een aanknopingspunt om differentiatie vorm te geven, zijn de toetsgegevens. Er wordt in dit verband ook wel gesproken van datasturing. In Van Twaalf tot Achttien, oktober 2015, viel te lezen dat veel docenten en teamleiders datasturing niet eenvoudig vinden. Het vormde voor ons een reden om het traject van toets tot de vormgeving van differentiatie nader uit te werken in een ondersteuningsaanbod. Hieronder nemen we je mee in de gedachtegang.

4D-model

Toetsgegevens kun je benutten om de groei en het leerproces van leerlingen te volgen. CED Groep ontwikkelde hiervoor het 4D-model (Struiksma & Rurup, 2009). Aan de hand van toetsgegevens (data) wordt bepaald waar de leerling staat (duiden). Vervolgens stelt de docent vast wat de volgende stap in de ontwikkeling zal zijn en stelt hij leerdoelen (doelen). Deze doelen worden in een les of lessenserie worden vormgegeven (doen). Vervolgens wordt er weer getoetst en begint de cyclus opnieuw.

De toetsen waarmee je data duidt, denk aan leerlingvolgtoetsen en examens, zijn vaak geijkt aan kerndoelen, tussendoelen, einddoelen en beheersingsniveaus. De leerdoelen van de docent zijn hier dus van afgeleid. Dat deze doelen niet altijd overeenkomen met het aanbod in de methode is een constatering die docenten die bewust met het 4D-model aan de slag gaan vaak maken. Zo zegt een docent, die datagestuurde ging werken, dat hij voor het eerst ging nadenken over het niveau van de huiswerkvragen in het boek en zegt een andere docent dat hij tot de ontdekking kwam dat hij zijn lessen op een te laag niveau gaf.

5D-didactiek en differentiëren

Je zou bijna gaan denken dat we dan voor alle leerlingen individuele lespakketten zouden moeten aanbieden, maar binnen een klas kunnen we vaak groepen leerlingen onderscheiden die min of meer op hetzelfde niveau functioneren. Te denken valt dan aan overeenkomsten in leerprestaties, leertempo, belangstelling, motivatie, etc.

Hiernaast zijn de toetsresultaten van een willekeurige klas weergegeven. In de data zijn drie groepen te onderscheiden:

			gemiddelde cijfer	Cito score	Advies Basisschool
6	5,4	5,9	5,8	530	VMBO BK KL
6	5,9	5,1	5,3	530	VMBO TL
2			0,0	530	VMBO TL HAVO
5	9,1	6,8	7,3	530	VMBO TL
5	6,8	8,3	8,0	530	VMBO TL
6	6,8	5,4	5,7	530	VMBO TL
3	6,8	7,1	7,0	530	VMBO TL
4	6,8	4,2	4,7	530	VMBO GL
6	6,8	6,1	6,2	530	VMBO GL
3	8,2	8,1	8,1	530	VMBO TL
2	1,1	1,1	1,1	530	VMBO GL
5	7,2	7,1	7,1	530	VMBO KL
2	6,8	7,3	7,2	530	VMBO KL
4	5,4	4,6	4,8	530	VMBO TL
5	7,2	7,6	7,5	530	VMBO KL
3	7,2	7,8	7,7	530	VMBO KL
6	6,8	5,6	5,8	530	VMBO TL
2	7,2	1,1	2,3	530	VMBO TL HAVO

Figuur 1: overzicht van toetsprestaties van een willekeurige klas

een oranje (relatief laag scorende), een gele (gemiddeld scorende) en een groene (relatief hoog scorende) groep leerlingen. Dan is de volgende vraag hoe we met deze groepen in het onderwijs zouden kunnen omgaan. Deze fase duiden wij aan met de vijfde D, de fase waarin we gaan differentiëren, de fase van het omgaan met de verschillen tussen leerlingen in de klas, in ons geval: verschillen in prestatieniveau.

Leerarrangementen

Om differentiatie vorm te geven wordt bij het model van CED Groep uitgegaan van de indeling van een groep of klas in drie

‘De cursus bood mij handvatten om in kaart te brengen welke verschillen er tussen leerlingen zijn en hoe groot die verschillen zijn, zodat er een aansluitend gedifferentieerd aanbod kan komen.’

leerarrangementen. Uit onderzoek, vermeld in een reviewstudie van Scheltinga e.a. (2014), is gebleken dat een dergelijke indeling in ieder geval voor wiskundeonderwijs leidde tot een hoger rendement. Zelf hebben we ook ervaren dat leerlingen er positief op reageren als ze op hun niveau worden aangesproken, ook als zij zwak zijn.

Bij een indeling in drie arrangementen is het basisarrangement gericht op het niveau van de meerderheid van de groep en op een aanbod waarmee deze groep de beoogde doelen verwacht wordt te bereiken. Daarnaast is er een intensief arrangement voor leerlingen die lager scoren dan de meerderheid van de groep en een talentarrangement voor leerlingen die hoger scoren dan de meerderheid van de leerlingen. Steeds moet je je afvragen: wat kan een leerling in een onderwijsperiode bereiken met de instructie, opdrachten en begeleiding die worden gegeven? Dat zou voor het talentarrangement kunnen betekenen dat leerlingen na een korte instructie zelfstandig aan het werk gaan en voor het intensieve arrangement dat aan leerlingen verlengde instructie wordt gegeven.

Een docent die door de cursus zijn aanpak heeft aangepast zegt onder andere: ‘Ik heb formatieve toetsen bedacht in de vorm van een Test Jezelf en in de vorm van leerstofpeilingen met it’s Learning. Aan de hand van diagrammen kan ik zien hoe goed de vragen zijn gemaakt. Leerlingen die laag scoren, geef ik extra instructie (die komen bij elkaar zitten). De rest van de klas werkt aan het huiswerk of maakt plusopdrachten.’

Belangrijk bij de vormgeving van de arrangementen is dat niet alleen instructie maar ook de leermaterialen worden aangepast aan het niveau van de groep. De ervaring leert dat leerlingen het prettig vinden om les te krijgen op hun prestatieniveau. Leerlingen voelen zich daardoor competent en zijn meer gemotiveerd. Een docent die dit in zijn eigen klas ontdekte in de zwak presterende groep omschreef deze ervaring als echt top!

Ten slotte vormt de (proces)begeleiding bij differentiatie een punt van aandacht. Hoe verdeel je je tijd als de ene groep instructie krijgt en de andere groep zelfstandig werkt? En welke feedback geef je tijdens de les? Met de inzet van uitdagende werkwijzen en hulpmiddelen, onder andere scaffolding, aanwijzingen en hints en rubrics kun je naast het bieden van ondersteuning aan leerlingen ook het leerproces en leerpotentieel van leerlingen volgen.

Wat levert het op?

Datasturing zorgt ervoor dat je meer doel- en opbrengstgericht werkt en laat je kritischer kijken naar je lesaanpak en lesmaterialen, zoals de gebruikte lesmethode. Differentiëren is daarbij onontbeerlijk en betekent het inrichten van drie leerarrangementen, rekening houdend met verschillen tussen leerlingen op basis van toetsgegevens. De ervaring heeft geleerd dat een gedifferentieerd lesaanbod de motivatie van leerlingen verhoogt en dat leerlingen zich competentier voelen. Daarnaast gingen docenten anders kijken naar hun onderwijsaanbod en de leermaterialen. Wij zijn ervan overtuigd dat dit de leerprestaties ten goede zal komen! ●

Literatuur

- **Struiksma, C. & L. Rurup: Focus op Feiten – Datagestuurde en opbrengstgericht werken met het OnderwijsContinuüm CED-Groep®, CED-Groep, Rotterdam, 2009.**
- **Scheltinga, F., Keuning, J., Kuhlemeier, H., Gericht werken aan opbrengsten in taal- en leesonderwijs: Een systematische review naar toetsvormen. Cito, Expertisecentrum Nederlands, 2014.**

► José van der Hoeven, Monique van 't Land en Marijke Bakker zijn adviseur bij CED-groep, Rotterdam.